

Алла Л. ТАТАРЕНКО*
Львівський національний університет
ім. Івана Франка, Львів

Оригинални научни рад
Примљен: 11. 1. 2022.
Прихваћен: 27. 2. 2022.

ПОСТМОДЕРНА ЧИТАЊА СТВАРАЛАШТВА МИЛОША ЦРЊАНСКОГ

У овом раду разматрамо нове перспективе проучавања и рецепције стваралаштва Милоша Црњанског на материјалу текстова који су били објављени крајем 20. – почетком 21. века. Излазак нових истраживања о лику и делу великог српског писца сведочи о интересовању историчара књижевности које са годинама не јењава, већ мења фокус и стратегије проучавања. Избор одређених аспеката стваралаштва М. Црњанског обележен је променом доминантне парадигме (постмодернизам/постпостмодернизам), као и индивидуалним преференцијама истраживача што ћемо показати у свом раду. Посебно место заслужује рецепција лика и дела Милоша Црњанског у постмодерној српској прози што ће такође бити предмет проучавања у овом чланку.

Кључне речи: Милош Црњански, рецепција, историја српске књижевности, постмодерна.

Стваралаштво Милоша Црњанског спада у најинспиративнија поља истраживања за савремене историчаре књижевности: поред импозантног броја радова о делу великог српског писца, интересовање за њега не јењава ни у 21. веку. Мада се неком може учинити да су све књиге Црњанског „прочитане”, упознавање са новим студијама показује да ово није тачно. Као што постоји нови начин причања познате приче, постоји начин новог читања – постмодерни, који обухвата и постмодернистичка читања дела Милоша Црњанског, и постпостмодернистичка, најновија.

Након повратка писца у српску књижевност појавила су се, сада већ класична, дела историчара књижевности, посвећена његовом стваралаштву – монографије Николе Милошевића (*Роман Милоша Црњанског: проблем универзалног исказа*, 1970), Александра Петрова (*Поезија Милоша Црњанског и српско песништво*, 1971), Славка Леовца (*Романсијер Милош Црњански*, 1981), Петра Џацића (*Простори среће у делу Милоша Црњанског*, 1976).

* alla.tatarenko@lnu.edu.ua

Већина тих књига, о чему сведоче и њихови наслови, посвећена је анализи дела Милоша Црњанског. Почетком 80-их година појављују се биографије књижевника: *Живот Милоша Црњанског* Радована Поповића (1980), *Дневник о Црњанском* Владимира Буњца (1982). Поред занимања за дела великог писца јавља се занимање за његову биографију.

Миливој Ненин, један од доследних проучавалаца књижевног наслеђа Милоша Црњанског, бележи: „Милош Црњански као личност, није то никакво откриће, сметао је сопственом делу. Заправо час његове смрти означава почетак његовог успона, показао је то Мило Ломпар у уводу *Књиге о Црњанском* (2005)” (Ненин 2013). Ово мишљење можемо да сматрамо објашњењем повећања интересовања за стваралаштво Црњанског након његовог одласка. Међутим, постоји још један битан аспект, везан за промену доминантне књижевне парадигме: 80-их година 20. века у српској књижевности долази до формирања постмодернистичке поетике, чији су представници препознали у Црњанском свог духовног оца и поетичког претходника.

Године 1983. излази тематски број часописа *Дело*, а 1993. – нулти број *Итаке*, посвећен Милошу Црњанском. Његов уредник је Гојко Тешић, најзаслужнији проучавалац српске авангарде, чији је утицај на књижевнике-постмодернисте био веома значајан. Стваралаштву М. Црњанског посвећују зборнике научних радова: *Књижевно дело Милоша Црњанског* (1972), *Милош Црњански* (1996), *Дело Милоша Црњанског* (2018), *Милош Црњански: поезија и коментари* (2014) и др. У радовима објављеним у зборницима можемо препознати интересовања појединих истраживача, али и опште тенденције проучавања историје српске књижевности. Према насловима зборника можемо покушати да пратимо промену фокуса проучавања: од класичне усредсређености на карактеристике дела писца до концентрације у једном наслову широког распона поетике књижевника – од експресионистичког песништва до аутопоетичких и аутобиографских коментара (овај последњи аспект добија на значењу у време развоја „новог аутобиографизма”).

Почетком 21. века сведочимо постојању великог корпуса радова о Милошу Црњанском, толико разноврсног да се јавља могућност стварања *Књиге о Црњанском* – антологије текстова (Ломпар 2005). Њен наслов указује на замисао уредника: ово није избор из студија, већ *Књига* која се састоји од најбољих читања, и та књига није само о делу српског књижевника, већ и о њему самом. Ту ћемо наћи, на пример, одломке из веома значајне монографије Новице Петковића *Лирске епифаније Милоша Црњанског* (1996), из студија Николе Милошевића, Александра Петрова, Петра Цацића, Михајла Пантића и др. Приредио је *Књигу о Црњанском* Мило Ломпар, који је у том тренутку већ објавио веома запажене студије о великом српском писцу. Монографија *О завршетку романа: смисао завршетка у роману Друга књига Сеоба* (1995) посвећена је анализи тог дела Црњанског из дупле перспективе: историчар књижевности ослања се како на мемоаре савременика јунака Црњанскове књиге, тако и на теоријска истраживања 20. столећа – од Михаила Бахтина до Ролана Барта, не заобилазећи ни филозофску подлогу времена. Смисао Црњансковог романа М. Ломпар тражи у његовим завршним

речима, али и кроз надахнуту анализу имена и времена у централном делу српског књижевника. Ову монографију можемо сматрати једном од најважнијих тачака у постмодерном преокрету читања Црњанског. Стављајући у наслов студије проблем завршетка романа, аутор сигнализује посебан приступ анализи дела, који ће се темељити пре свега на пажњи према намерама текста. Микроанализа прераста у свестрано истраживање, завршна реченица парадоксално постаје полазиште истраживања које осветљава и најскривеније кутке романа.

Необичан угао гледања нуди Ломпарова монографија *Црњански и Мефистофел (О скривеној фигури Романа о Лондону)* (2000). У њеном наслову сусрећу се име писца и књижевног лика, нивелишући границу између књижевности и стварности на изразито постмодернистички начин. У *Роману о Лондону* са Мефистофелом се среће Николај Рјепнин, и тај сусрет, обележен речима *Секс је корен свега*, постаје исходиште његове драме – и потраге, коју предузима аутор ове несвакидашње студије. На почетку монографије он уводи фигуру детектива који поставља неочекивано питање: *Ко је убио кнеза Рјепнина?* Тај књижевни детектив трагаће за тајнама *Романа у Лондону*, страшно, као да је реч о праћењу неког несталог познаника, послушјујући текст као сведочења аутора књиге, ослањајући се на друга његова дела, али и на књиге у којима се појављује Мефистофел. Као што је запазио Драган Бошковић, Ломпар се не бави фолклорном фигуром ђавола – простор његовог истраживања је књижевност, што још једном указује на његов посебан приступ делу, обележен постмодернистичким цртама. Последњи роман Црњанског посматра се у контексту светске књижевне традиције што ствара изузетно повољну позицију за уочавање његове посебности.

Есеји *Аполонови путокази* (2004) још једном утврђују читаоце у уверењу да ће наћи у студијама М. Ломпара необичне перспективе, несвакидашње углове гледања, лична мишљења и доживљај текстова Милоша Црњанског (Ломпар 2004). Трагање за неосветљеним угловима и посебним ракурсима постаје могуће кад су већ настала фундаментална дела о стваралаштву српског писца, која су одредила његово место у историји српске књижевности. Зато се монографије Мила Ломпара с краја 90-их година 20. века – почетка 21. века могу сматрати посебним дометима постмодерне српске историје књижевности кад је реч о тумачењу дела Милоша Црњанског.

Прва деценија нашег века донела је низ важних истраживања, посвећених делу аутора *Сеоба*. *Млади Црњански* Недељка Јешића (2004) није само попунио „лакуну” насталу објављивањем *Младог Андрића* (ови писци, пријатељи из младости, често се у књижевним и књижевно-историјским делима јављају у *пару*¹), већ је дао драгоцене увиде у мање познате чињенице Црњанскове књижевне биографије. Приближавање Црњанском као писцу и човеку наставља се монографијом Горане Раичевић *Есеји Милоша Црњанског* (2005). Као предмет проучавања историчарка књижевности бира есејистику писца, његове најличније записе о животу и литератури. У томе види-

¹ На пример, *Кротитељи судбине: о Црњанском и Андрићу* Горане Раичевић (Раичевић 2010).

мо (и) посебно, постмодерно интересовање за овај хибридни жанр у којем се срећу живот и књижевност, догађај и доживљај.

У 21. веку наставља се и класична традиција проучавања стваралаштва Црњанског, обогаћена новим сазнањима и промишљањима. Излази монографија познатог историчара српске књижевности Радована Вучковића *Књижевно дело Милоша Црњанског* (Вучковић 2015), читаоци се упознавају са архивалијама, писмима, сведочанствима о животу Милоша Црњанског (Црњански 2004; Аћимовић 2016; Пантић 2018).

Истовремено са појачавањем пажње према још увек недовољно проученим деловима књижевног опуса Милоша Црњанског, у постмодерно доба расте интересовање за политичку страну приче о српском писцу. Истраживања филозофа и социолога Зорана Аврамовића отварају нову страницу у проучавању феномена „Црњански”. Књижевну делатност писца овај научник повезује са његовим политичким опредељењима и са оновременом политичком ситуацијом. Поређење две друштвене делатности Црњанског налазимо у његовој докторској дисертацији *Политичка мисао Милоша Црњанског и његово књижевно стваралаштво* (1992), као и у књизи *Политика и књижевност у делу Милоша Црњанског* (1994). Ако је књижевна делатност Црњанског за овог научника ипак на другом месту (на шта указују и наслови његових студија), другачији распоред акцената нуде истраживања Часлава Николића (као пример узећемо његову веома темељиту дисертацију *Политички и идеолошки хоризонти романа, есеја и новинских чланака Милоша Црњанског* (2011). Напоменућемо да се ни код Аврамовића, ни код Николића не ради о пролазној теми: као доказ могу да послуже новије Аврамовићеве монографије (Аврамовић 2013; Аврамовић 2016), као и бројни текстови Часлава Николића посвећени веома инспиративним аспектима поетике Црњанског (в. Николић 2016; Николић 2021).

На постмодерни заокрет према друштвеној димензији стваралаштва Милоша Црњанског указује излазак обимне монографије Мила Ломпара *Црњански: биографија једног осећања* (2018). Познати истраживач дела М. Црњанског усмерује своју пажњу на место књижевника у националном културном контексту (Ломпар 2018).

Посебно место заузима аутор *Романа о Лондону* у књижевном свету историчара књижевности и писца Слободана Владушића, аутора значајне студије *Црњански, Мегалополис* (2011) и бројних радова о овом књижевнику. Дубоко познавање дела Милоша Црњанског научник користи за потрагу за одговорима на важна цивилизацијска питања свог времена. Књижевност за Владушића је медиј, уз чију помоћ историчар књижевности и њен филозоф промишља место човека у друштву, феномен мегалополиса, питања модернитета и постмодернитета, а Црњански за њега је један од најважнијих саговорника. Један од одељака монографије *Књижевност и коментари* (2017) Слободан Владушић насловљава веома индикативно: *Шта ће нам Црњански?* Одговор који даје својим промишљањима дела Црњанског, веома је убедљив.

У истој књизи наилазимо на Владушићева размишљања о појму личности. Милош Црњански за њега је најизразитија личност, и то ће се видети и у

најновијим радовима истраживача. Заправо на примеру Милоша Црњанског Владушић приказује разлику између животне приче и биографије: „Животна прича ствара хијерархију животних искустава, како би утврдила која искуства од њих имају статус метаискустава која утичу на целину живота аутора, али исто тако и на његову поетику” (Владушић 2021: 115). Поетику збирке *Лирика Итаке* аутор рада доводи у везу са метаискуством смрти оца које чини део животне приче песника.

Живот писца и различите, не само уметничке, стране његове личности постају тема за постмодерна истраживања. У таква спада монографија Бошка Станишића *Милош Црњански, фудбалер и спортиста* (1995). Аутор *Живота Милоша Црњанског* Радован Поповић објављује пишчеву биографију *Бескрајни плави круг* (2009), која својим насловом сугерише постмодерне поетичке намере аутора-биографичара.

Једну од најнеобичнијих књига о Црњанском објавио је Мирослав Јосић Вишњић – *Милош, Црњански: записи у запетама* (2013). Посебност приступа теми сугерише необична (Црњанскова!) синтакса, али и необична библиографија, у коју аутор укључује не само студије о српском писцу, већ и романе о њему као релевантне изворе информације (налазимо ту романе Милисави Савића *Ожигљаци тишине* и Мирка Демића *Трезвењаци на пијаној лађи*). Ова књига као да лебди на танкој граници између прозе и поезије, попут дела самог Милоша Црњанског.

Ову особеност Црњансковог стила анализира у својој студији Ана Гвозденовић (*Облаци, шкољке и траве. Лирски елементи у путописно-мемоарској прози Милоша Црњанског* (2009)). Флором и фауном у приповеткама Милоша Црњанског бави се Јелена Марићевић Балаћ, која такође упоређује фигуру Павла Јулинца код аутора *Друге књиге Сеоба и Другог тела* (Марићевић Балаћ 2018).

Тема еротског у делу Милоша Црњанског добија свог доследног и креативног истраживача у Јелени Панић-Мараш (Панић-Мараш 2017). Настасја Писарев проучава поетику камерних простора у прози М. Црњанског (Писарев 2020). Њена студија има оригиналну структуру која омогућује нове увиде у поетику књижевника. На пример, у поглављу „На путу” историчарка књижевности проучава простор возова, авиона, а у поглављу „Ка циљу” представља инверзије дома у делима Црњанског.

Млађе генерације научника раде на суматраистичким читањима дела Милоша Црњанског, спајајући времена и просторе, тражећи *везе досад не посматране*. Срђан Орсић у тексту *Суматраиста Корто Малтезе* (2013) артикулише нејасне слутње читалаца *Дневника о Чарнојевићу* који, замишљајујући тајанственог суматраисту, виде очима ума Пратовог Малтежинина (Орсић 2013). Сличну тезу развија на свом блогу Ксенија Миловић. У тексту *Корто Малтезе – космополита и суматраиста* ауторка спомиње да је Владимир Пишталло пласирао теорију да Корто није рођен у Валети, већ у *Дневнику о Чарнојевићу* (Миловић 2020). Ова литературоцентрична теза спаја постмодернистичку идеју аутора новеле *Корто Малтезе* и постпостмодернистичку интерпретацију књижевне блогерке.

Омиљена код постмодерниста тема коментара добија постмодерну реализацију у *Коментарима Дневника о Чарнојевићу Милоша Црњанског* Горане Раичевић (2010). За разлику од коментара које је додао *Лирици Итаке* Милош Црњански, ово су објашњења која ће помоћи читаоцима да се боље оријентишу у свету *Дневника о Чарнојевићу*. Пре свега, коментари ће олакшати читање радозналом поштоваоцу првог романа Црњанског, савременом читаоцу који нема знање које поседује аутор.

Монографија Горане Раичевић *Агон и меланхолија: живот и дело Милоша Црњанског* (2021) заслужује посебну студију. Ова фундаментална књига спаја живот и дело писца у један монолит, нераздржљив чвор разлога и последица, историје народа и приватне приче његовог представника, литературе и живота. Ауторка представља биографију књижевника кроз његова дела, а његова дела ставља у контекст доба када су она настала.

У монографији Горане Раичевић читалац налази важне податке о (привидно) добро познатим периодима живота Милоша Црњанског, као и о оним који су ретко били у жижи интересовања историчара књижевности. Седам великих поглавља-целина чине књигу о животу и делу једног од највећих српских писаца, која се заснива на чињеницама и документима, али и на ишчитавању аутобиографског: о Црњанском сведоче (и) његове књиге. Циљ истраживања Горане Раичевић није људска димензија сјајне књижевне појаве „Милош Црњански”, већ личност српског писца – Личности у том смислу у којем ову реч користи још један познати црњансколог, Слободан Владушић.

Стваралаштво М. Црњанског у 21. веку смешта се у шири књижевни контекст. Милан Орлић разматра његову поетику у координатама постмодерне књижевне теорије, у контексту српског (пост)модернистичког романа (Орлић 2017). Његова монографија *Андрић, Црњански, Пекић: приповедне структуре српског (пост)модернистичког романа: деконструкција приповедног субјекта и реконструкција фигуре приповедача* даје посебан увид у развој српског романа у 20. веку и у место Милоша Црњанског у том процесу.

Кад је реч о особеностима постмодерне рецепције стваралаштва Милоша Црњанског, ваља споменути овог писца као књижевног јунака². Једно од првих дела посвећених овом књижевнику јесте приповетка Милорада Павића „Смрт Милоша Црњанског”. Управо она отвара књигу-омаж великом писцу *Путник са далеког неба*, у којој су објављене приче надахнуте животом и делом овог књижевника. Међу ауторима налазимо представнике различитих генерација, у том броју писце за које је Црњански – трајна инспирација. У такве спада свакако Милисав Савић у чијим се романима *Ожигљаци тишине* (1997) и *Le sans pareille: љубавни роман са додацима* (2015) Црњански јавља као један од најважнијих ликова. Најновији Савићев роман *Пенео, пена, шапат* (2020) приказује Милоша Црњанског као најдражег саговорника писца, његовог вечитог, ванвременског сапутника на путовању кроз живот, неотуђиви део његове приче. Животни пут великог писца постаје подстицај

² О Црњанском као књижевном лику детаљније у раду „Нисмо знали а имали смо чедо у даљини”: гени поетике Црњанског и Андрића у српској постмодерној прози” (Татаренко 2017).

за писање романа о његовом и нашем времену, као и за употребу латентног аутобиографског модела. Ако у време доминације постмодернизма можемо запазити велику пажњу према поетици Црњанског, у периоду постпостмодернизма уочавамо пажњу писаца према његовој личности.

Александар Гаталица објавио је 2021. роман *Двадесет пети сат* у којем се као један од јунака појављује Милош Црњански. Исте године Слободан Владушић објављује роман *Омама* (2021), који ће провести читаоца Берлином из времена кад је тамо службовао Црњански. Мада наратор ове загонетне приче није аутор *Ириса Берлина*, већ измишљени Милош Веруловић, на њеним вратима стоји Милош Црњански. Овај роман исписује не само вешт романописац, већ дубоки познавалац дела српског класика, а и његове личности.

Рецепција стваралаштва Милоша Црњанског у постмодерно доба сведочи о веома живом интересовању историчара књижевности и писаца за лик и дело српског класика. Поред занимања за питања поетике славног српског књижевника које се не смањује у 21. веку, ту су посебна микро и макрочитања његових дела, која демонстрирају неисцрпно смисаоно и симболично богатство наслеђа Црњанског и његову непролазну вредност у координатама његовог и нашег времена. Издвојили бисмо такође повећано интересовање за улогу политике и идеологије у литерарном опусу писца, као и занимање за личност Милоша Црњанског, што има за резултат објављивање његових писама, архивске грађе, зборника текстова-сећања, али и појаву фундаменталних истраживања у којима се лик и стваралаштво писца разматрају као нераздвојиви. Појава романа и приповедака у којима је Милош Црњански један од главних ликова представља веома подстицајни фактор рецепције књижевника и сведочи о томе да је тај писац и сада део савремене српске књижевности. Да се његове књижевне сеобе настављају.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамовић 2013: З. Аврамовић, *Одбрана Црњанског*, 2. доп. издање, Нови Сад: Orpheus.
- Аврамовић 2016: З. Аврамовић, *Књижевна раскришћа: идентитет, Андрић, Црњански*, Београд: Лагуна.
- Аћимовић 2016: Д. Аћимовић, *Са Црњанским у Лондону*, Београд: Службени гласник.
- Владушић 2011: С. Владушић, *Crnjanski, Megalopolis*, Beograd: Službeni glasnik.
- Владушић 2017: С. Владушић, *Књижевност и коментари: упутство за ороужану побуну*, Београд: Службени гласник.
- Владушић 2021: С. Владушић, Биографија и животна прича, Крагујевац: *Наслеђе*, бр. 50, 115–127.
- Вучковић 2015: Р. Вучковић, *Књижевно дело Милоша Црњанског*, Београд: Свет књиге.

- Гвозденовић 2009: А. Гвозденовић, *Облаци, шкољке и траве. Лирски елементи у путописно-мемоарској прози Милоша Црњанског*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”.
- Јосић Вишњић 2013: М. Јосић Вишњић, *Црњански, Милош: записи у запетама*, Београд: Филип Вишњић.
- Ломпар 1995: М. Ломпар, *О завршетку романа: смисао завршетка у роману Друга књига Сеоба Милоша Црњанског*, Београд: Рад.
- Ломпар 2000: М. Ломпар, *Црњански и Мефистофел (О скривеној фигури Романа о Лондону)*, Београд: Филип Вишњић.
- Ломпар 2004: М. Ломпар, *Аполонови путокази (есеји о Црњанском)*, Београд: Службени лист СЦГ.
- Ломпар 2005: М. Ломпар, уред., *Књига о Црњанском*, Београд: СКЗ.
- Ломпар 2018: М. Ломпар, *Црњански. Биографија једног осећања*, Београд: Православна реч.
- Марићевић Балаћ 2018: Ј. Марићевић Балаћ, *Трагом бисерних минђуша српске књижевности (ренесансност и барокност српске књижевности)*, Нови Сад: Научно удружење за развој српских студија.
- Миловић 2020: К. Milović, *Korto Malteze – kosmopolita i sumatraista*, <<https://www.pcnen.com/portal/2020/07/22/korto-malteze-kosmopolita-i-sumatraista/>>, 18. 08. 2021.
- Ненин 2013: М. Nenin, *U traženju prve rečenice, ili Uvod u Crnjanskog* (1), www.avantartmagazin.com/u-trazenju-prve-recenice-ili-uvod-u-crnjanskog-1/, 24. 08. 2021.
- Николић 2016: Ч. Николић, Унутрашње путовање ка радикалној другости: музика у филмовима Дејвида Линча и *Роман о Лондону* Милоша Црњанског, Крагујевац: *Наслеђе*, бр. 33, 223–235.
- Николић 2021: Ч. Николић, Кад бих био историчар: вулкани и историја у роману *Код Хиперборејаца* Милоша Црњанског, Крагујевац: *Наслеђе*, бр. 50, 371–388.
- Орлић 2017: М. Орлић, *Андрић, Црњански, Пекић: приповедне структуре српског (пост)модернистичког романа: деконструкција приповедног субјекта и реконструкција фигуре приповедача*, Панчево: Мали Немо.
- Орсић 2013: S. Orsić, *Sumatraista Korto Malteze*, <<https://fenomeni.me/sumatraista-korto-malteze-tema-crnjanski/>>, 28. 12. 2021.
- Панић-Мараш 2017: Ј. Панић-Мараш, *Еротско у романима Црњанског*, Београд: Службени гласник, Учитељски факултет.
- Пантић 2018: М. Пантић, уред., *Милош Црњански, изблиза: зборник*. Београд: Библиотека града Београда.
- Писарев 2020: N. Pisarev, *Poetika kamernih prostora u prozi Miloša Crnjanskog*, Pančevo: Mali Nemo.
- Поповић 2009: Р. Поповић, *Бескрајни плави круг*, Београд: Службени гласник.
- Раичевић 2005: Г. Раичевић, *Есеји Милоша Црњанског*, Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Раичевић 2010: Г. Раичевић, *Коментари Дневника о Чарнојевићу Милоша Црњанског*, Нови Сад: Академска књига.

- Раичевић 2010: Г. Раичевић, *Кротители судбине: о Црњанском и Андрићу*, Београд: Алтера.
- Раичевић 2021: Г. Раичевић, *Агон и меланхолија: живот и дело Милоша Црњанског*, Нови Сад: Академска књига.
- Татаренко 2017: А.Татаренко, „Нисмо знали а имали смо чедо у даљини”: гени поетике Црњанског и Андрића у српској постмодерној прози”, Бања Лука: *Србистика данас*, год. 2, 113–130.
- Црњански 2004: М. Црњански, *Писма љубави и мржње (писма Марку Ристићу)*, Београд: Филип Вишњић.
- Џацић 1993: П. Џацић, *Повлашћени простори Милоша Црњанског*. Београд: Просвета.

Алла Л. Татаренко

ПОСТМОДЕРНЫЕ ПРОЧТЕНИЯ ТВОРЧЕСТВА МИЛОША ЦРНЯНСКОГО

(Резюме)

В данной статье мы рассматриваем новые перспективы изучения и рецепции творчества Милоша Црњанског на материале текстов, опубликованных в конце XX – начале XXI века. Выход новых исследований о личности и творчестве великого сербского писателя свидетельствует об интересе историков литературы, который со временем не иссякает, а меняет фокус и стратегии изучения. Выбор определенных аспектов творчества М. Црњанског обусловлен как сменой доминантной парадигмы (постмодернизм/постпостмодернизм), так и индивидуальными предпочтениями исследователей, что и продемонстрировано в нашей работе. Особого внимания заслуживает рецепция личности и творчества Милоша Црњанског в постмодерной сербской прозе, что также является предметом изучения в данной статье.

Ключевые слова: Милош Црњанский, рецепция, история сербской литературы, постмодерн.